

És per raó del caient universitari del treball com s'entén la presència d'una llarga introducció teòrica: «El desenvolupament local en l'espai global. Xarxes i sistemes territorials locals» (p. 19-50); i de contextualització: «La Catalunya Central en l'espai català» (p. 51-96). Podreu comprovar com en són de nombroses les variants de la vella i efectiva metodologia d'anàlisi del centre-perifèria en les modalitats funcionalistes. Tot plegat ben guarinit amb maquillatges enginyosos de l'estil de «ciutat de ciutats», «fluxs, passadissos i xarxes», «lògica de la producció de l'espai», etc. Amb aquests ingredients, i la taca d'oli, cal reconèixer l'habilitat de Llussà per evitar que el plat s'enganyi. És una aportació clara, metòdica i prou general com per merèixer una edició separada per a ús docent.

L'abast territorial específic de l'estudi progressa des de la visió panoràmica de les dues comarques de l'Eix del Llobregat, amb un nivell de detall tirant a rabassut, fins als àmbits locals de Manresa i de Berga, molt més perfilats. A l'àmbit general hi dedica tres capítols: «La vall mitjana i alta del Llobregat: espai industrial en transició», «La diferenciació espacial de la conca mitjana i alta del Llobregat» i «El canvi de l'estructura industrial al Bages i al Berguedà» (p. 92-202). El detall numèric, i la varietat, d'indicadors de la producció industrial, així com dels efectius i potencials demogràfics i de la seva mobilitat, també progressa en paral·lel. En canvi, l'abast temporal es dilata envant i endarrere respecte del punt mitjà dels

vint-i-cinc anys expressats en el títol segons conveniències diverses. En la introducció general de les dues comarques es recula prou com per oferir un resum històric de la industrialització des del segle XVIII. Per l'altre extrem, el canvi estructural es contrau al període 1986-1997. Les dades manen.

Llussà documenta a bastament l'enfonsada de la trama i l'òrbit industrial tradicional basat, és clar, en el tèxtil, i disposat al llarg dels canals hidrogràfics del Llobregat i del Cardener. En aquest sentit, els mapets de les pàgines de la 90 a la 95 són prou expressius —l'autor hi galeja el seu ofici de geògraf— del fenomen de concentració de les activitats industrials al Pla de Bages i, en un altre grau, entorn de Berga. Ho analitza en els capítols titulats «La dinàmica industrial actual de l'àrea urbana de Manresa», «L'àrea de Manresa com a sistema territorial local» i «El Berguedà com a sistema local».

L'òptica de la dinàmica industrial, tot i ser vital, no és pas l'única per enfocar completament el fenomen. Manquen estudis sobre el comportament social, els desplaçaments culturals, etc. Calen molts esforços, i ajuts dignes, per portar-los a terme. El treball de Llussà és un primer pas prou valuós per contemplar el mullarder de la Catalunya Central en la taca d'oli. Podrà surar-hi en l'avenir?

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Pau.alegre@uab.es

McDOWELL, Linda

Redundant masculinities? Employment change and white working class youth
Oxford: Blackwell Publishing, 2003

La geògrafa anglesa Linda McDowell, especialitzada en temes urbans i socials, i pionera en la pràctica i teorització d'estudis de gènere en l'àmbit anglosaxó, ens

presenta el seu últim treball en forma de llibre —publicat el 2003 per l'editorial Blackwell, però part del qual ja ens el donà a conèixer a través de la publicació

d'alguns articles en revistes especialitzades com ara *Gender, Place and Culture* (2000 i 2002), i *Environment and Planning D: Society and Space* (2002)—, el qual representa, una vegada més, una valuosa contribució en el si de la geografia del gènere, i valdria afegir que innovadora, pel tractament i la temàtica de l'objecte d'estudi: la construcció de la identitat dels nois de classe obrera anglesos—concepte de masculinitat— en dues ciutats ben diferents, just en el període de finalització de l'ensenyament secundari obligatori i començament de l'accés al mercat laboral. Per tant, el llibre fa una representativa descripció humana i espacial de la vinculació de la reestructuració econòmica i social de les societats industrials avançades i la construcció contemporània de la masculinitat.

Aquest llibre cal qualificar-lo, primer de tot, com un treball rigorós i de gran implicació social, compromès amb el seu territori i útil per dissenyar estratègies polítiques i socials en l'àmbit geogràfic anglès i per extensió, potser, anglosaxó. És una diagnosi exemplar que inclou inherentment un grau de reflexió madur, posicionat —a consciència— i imprescindible per entendre, ja com a ens social, la condició de la postmodernitat.

L'objectiu de l'estudi és, en part, posar en qüestió la talment mal i massa concebuda idea que recentment prediquen els mitjans de comunicació i les esferes polítiques britàniques, que els nois de classe obrera afectats negativament pel canvi econòmic postfordista esdevenen «porqueria social». I és que realment, a Anglaterra, aquest fet té una gran transcendència sociomèdiàtica, perquè, tal com recull l'autora en el mateix prefaci del llibre, Jack Straw, ja l'any 1999, va dir públicament que un dels problemes més grans que afectaven Anglaterra era el comportament dels nois joves. És doncs en aquest marc, i des de la seva posicionalitat com a mare, que McDowell vol aportar al debat acadèmic rigor científic a través del seu estat

de la qüestió, un estudi realitzat amb l'anàlisi temporal d'un any (entre juliol de 1999 i 2000), utilitzant una metodologia qualitativa —seguiment individual a través de consecutives entrevistes— amb vint-i-quatre joves de quinze i setze anys residents a Cambridge (deu nois) i Sheffield (catorze nois) amb qualificacions escolars mediocres.

Les gairebé tres-centes pàgines que el componen, se subdivideixen estructuralment en dos blocs: el cos teòric i l'estudi de cas. Formalment, però, consta de nou capítols, precedits d'un prefaci i una llista d'imatges i taules, i conclòs per un breu estat de la qüestió un any després de finalitzar l'estudi, apèndix, notes i una extensa bibliografia.

El cos teòric que ens emmarca en la temàtica i descriu les peculiaritats de l'estudi té menys pes que l'estudi de cas i recull el que són els tres primers capítols, els quals es podrien sumaritzar en una primera introducció on es conceptualitzen les paraules clau de l'estudi, o sia: joves, blancs, homes i classe obrera. El segon capítol se centra a analitzar la transformació de l'ocupació laboral en les societats dites «avançades», dedicant especial atenció a l'increment del treball precari i els canvis que se'n deriven a nivell de classe i d'identitat. Finalment, en el capítol tres, s'aborda el que serà —segons l'autora— l'eix central de tot el llibre: la contemporània crisi de la masculinitat, de quina manera resulta difícil fer-se home avui en dia.

L'estudi de cas, més extens, es divideix en cinc capítols, els quals barregen part del discurs teòric amb els resultats materials de la recerca i del treball de camp. El quart capítol ja ens introdueix la variable espai, fonamental en aquest estudi, així com la comparació regional britànica i, per tant, la descripció i justificació de l'àmbit d'estudi: uns barris perifèrics de Cambridge i Sheffield. El capítol següent se centra en la implicació social i individual de deixar l'escola obligatòria i cercar

treball, incloses les trajectòries vivencials dels nois. El capítol sis recull ja, a través de les experiències laborals d'aquests nois, la situació de tàndem entre escola i treball, el que McDowell defineix com a treballadors compromesos i estudiants poc disposats. El setè capítol, més de caire sociològic, analitza la vida quotidiana d'aquests adolescents, els passos endavant i endarrere que segueixen durant l'any que se'ls estudia. Finalment, el capítol 8 tracta de la construcció de la identitat que discorre entre la protesta i la domesticació masculina. Finalment, el capítol nou recull les conclusions de l'estudi.

Fent referència a les aportacions teòriques del llibre, cal centrar-nos des de l'inici en el concepte d'identitat, per juxtaposar-lo seguidament amb el concepte de reestructuració econòmica. McDowell recull els postulats de diferents investigadors que han treballat i que treballen contemporàniament en aquests temes de recerca.

D'aquesta manera, el paradigma postmodern o postestructuralista que es refereix al concepte d'identitat es basa en l'anàlisi de la diferència, en la construcció contínua de les identitats de manera variable en l'espai i el temps. Les identitats, al mateix temps, es regulen per normes socials i expectatives culturals que connecten les estructures materials i les pràctiques socials. Per tant, són plurals i dinàmiques. Des d'aquest paradigma, la masculinitat —la identitat de l'home— és en si mateixa problemàtica, negociada i contestada diferentment a nivell individual i col·lectiu, així com de manera social i cultural. Tal com explica Connell, no es tracta d'una concepció hegemònica, sinó que en la pròpia definició del concepte ens trobem davant de múltiples masculinitats, i aquestes estan sotmeses a relacions jeràrquiques i de dominació.

Si ens referim a la variable treball, el discurs de l'autora ressegueix els postulats de Harvey i Castells i explica que els canvis estructurals de les economies indus-

trials avançades han comportat canvis en la natura de l'ocupació i en la seva distribució espacial i entre grups socials —especialment en la classe obrera de les velles àrees industrials europees—, així com la pèrdua de pes relatiu en sous ben pagats i treball estable. El sector serveis, actualment al primer pla de l'economia, demana atributs i habilitats socials que fins fa ben poc no es contemplaven i propicia una alteració en la conceptualització del treball i del treballador, que queda caracteritzat per: la flexibilització de la feina, la feminització de l'economia en la pràctica laboral —treball en serveis interactius— i en percentatge d'ocupació. Per tant, ens trobem davant d'un canvi en la noció tradicional del *breadwinner* —l'home com a responsable d'aportar els recursos econòmics a la llar— i del fet que el treball de l'home és l'indicador del seu estatus social.

Els nous debats sobre identitat i ocupació laboral se centren en la dialèctica de dues interpretacions ben diferents: la perspectiva positivista, que inclou el discurs de risc i oportunitat individual en una societat reflexiva, postulat per Beck i Gorz, i el punt de vista més pessimista, amb el discurs de pèrdua que treballen especialment Sennet i Bauman.

Arribats en aquest punt, l'autora comenta que tot i la necessària divagació teòrica sobre aquestes temàtiques i l'augment del gruix teòric existent referent a aquestes noves dinàmiques socials, cal a l'hora de la veritat, una (re)relativització conceptual. Si bé en teoria es parla d'un continu de processos, en realitat, ens trobem en una situació quasi categòrica i encara molt desigual. A través d'aquesta encertada observació, McDowell proposa que la dita diversitat cultural i les desigualtats estructurals es teoritzin en tàndem. El que és evident, però, és que els canvis de l'economia fordista a postfordista comporten, inevitablement, canvis en les relacions de gènere i, especialment, un declivi del patriarcat. Però el treball

assalariat encara resulta ser de crucial importància per a la construcció de la identitat masculina. D'alguna manera, la masculinitat per ella mateixa està íntimament associada amb el rol social del treball, i la definició del que és masculí està fortament lligat amb la història de les institucions i de les estructures econòmiques.

Paral·lelament al disseny del cos teòric, l'autora es dedica a seguir regularment, i durant un any, aquests vint-i-quatre nois que viuen com a pròpia la situació descrita en els paràgrafs precedents. Cal afegir-hi que, des de sempre, el pas de noi a home, especialment a les nostres societats, és una transició no gens fàcil i caracteritzada per la inestabilitat emocional (crisis morals i sexuals agreujades pels ràpids canvis socials) i durant la qual, i generalitzant, es passa de viure amb els pares a emancipar-se, d'anar a l'escola a ser treballador, i de ser solter a tenir una relació heterosexual, per més tard iniciar-se amb la paternitat. Aquests processos que es realitzaven quasi simultàniament unes generacions enrere, queden totalment modificats en l'actualitat. En aquest estudi, però, el que s'hi tracta principalment és el pas al món laboral i com condiciona la construcció de la seva identitat. Amb aquest canvi generacional, els joves homes troben unes oportunitats laborals més limitades que els seus antecessors, mentre que les dones, en comparació amb les seves mares, sembla que tinguin més possibilitats.

Davant de la imatge d'aquests joves, sovint anomenada «generació perduda», estereotipada per l'alt fracàs escolar i l'incivisme, l'autora analitza, al llarg del capítol tres, les representacions actuals dels joves anglesos des de diferents punts de vista: 1) els joves en els discursos polítics, on es descriuen com a sapastres, delinqüents i animals; 2) els joves a l'escola, on esdevenen antiherois i un problema per al sistema educatiu; 3) els discursos racials, on s'analitza la masculinitat

de color i l'enveja blanca en els espais públics, i 4) els joves de classe obrera com a treballadors redundants i/o imprescindibles.

Davant del material que detalladament es recull en el gruix del llibre, l'autora adverteix que les conseqüències de «la crisi de la masculinitat», tant a nivell individual com en diferents localitats i espais, és una qüestió empírica, i que cal esbrinar-la cas per cas, desxifrant-ne la construcció d'acord amb els espais on és portada a terme. D'aquesta manera, Frosh suggereix que l'erosió dels patrons tradicionals, i especialment la relació de l'home amb l'esfera pública i laboral, posa en tensió la masculinitat *per se* i les experiències personals de cada home. Però la mateixa concepció de crisi, així com la polaritat implícita de gènere que inclou, cal ser deconstruïda. Així doncs, el que està emergint a Anglaterra, lluny de ser una crisi *per se*, és un desafiament/desenvolupament desigual de l'associació automàtica entre masculinitat i privilegi, el qual té impactes diferenciats en la nova construcció de masculinitats.

Tot i les enormes transformacions en el mercat laboral i per extensió en les relacions de gènere, fa la sensació que els joves amb treball precari o sense treball es vinculen a una sèrie de creences morals i valors, que tenen cada cop menys relació amb les estructures socials i econòmiques contemporànies. Encara que els nois entrevistats ignoren aquest problema, aquests joves de classe obrera en molts casos són exclosos de la nova economia i del nou ordre moral que la sosté. Aquesta nova economia és constituïda pel trencament del conjunt de velles estructures i idees sobre temps, treball i responsabilitats masculines, per passar a basar-se en la gratificació instantània, el consum de béns materials i serveis, que són fora de l'abast de la majoria de la classe obrera analitzada, en criteris estètics de base individualista i la creació d'un patró que

es caracteritza per la mobilitat ocupacional i residencial.

Els resultats d'aquests estudis ens porten a entreveure que encara domina una versió tradicional, una masculinitat sexista en els comportaments exhibits en els espais d'oci i en les actituds domèstiques i laborals. Per tant, noves formes de masculinitat més vinculades en els atributs dominants d'una economia basada en el sector serveis i en el qual les dones joves estan canviant de posició social i tenen més reconeixement, encara han de trobar l'expressió en aquest segment de població. Íntimament relacionat, gènere i classe continuen interactuant per reforçar les establertes relacions de l'home en l'espai públic i en el treball, i que la seva màxima responsabilitat és la de *breadwinner*.

Per a l'autora, és molt important d' aclarir que amb l'entrada del nou mil·lenni, una nova forma de pobresa està esdevenint endèmica, i aquesta és la pobresa vinculada als treballs precaris. En tot el llibre, l'autora posa de manifest que les estructures materials de desigualtat continuen desfavorint les oportunitats de forma severa. Essent així, i mostrant cert pessimisme —o realisme—, McDowell exposa que tot i que el nou sistema està obert al canvi, aquest dependrà fonamentalment de les iniciatives polítiques de benestar —especialment del dret a un salari mínim decent— per a tota la ciutadania. Però remarca que, per defecte, el sistema produeix una polarització social d'oportunitats i polarització també en les distribucions territorials de la força de treball, on aquells amb poques habilitats i pocs recursos acadèmics queden atrapats en treballs precaris.

Valorativament, cal remarcar que el tipus de joves que s'analitzen en aquest estudi han tendit a ser invisibles en moltes de les recerques científiques, la majoria de les quals estan interessades en aspectes més «únics» i «diferenciats» de la cultura dels joves. Per tant, hi ha hagut una implicació personal i una mirada vers

els desfavorits molt important, propiciada ja pels interessos de l'autora, així com per la metodologia utilitzada, la qual, caracteritzada per la interpersonalitat, se centra en el màxim apropament possible als joves estudiats.

Una vegada analitzat el llibre, volem afegir-hi que, si bé sembla que ha de girar principalment a l'entorn de les masculinitats, a l'hora de la veritat veiem que la seva anàlisi fa molt més èmfasi en l'aspecte econòmic i en les trajectòries laborals que no pas en la pròpia construcció de la masculinitat. En aquest sentit, hi falta, potser ja des del treball de camp, prestar més atenció i fer una anàlisi més acurada de la contínua construcció social dels sentiments identitaris dels joves. Una altra esmena que cal fer-hi, és la relació amb l'«hegemonia anglosaxona». Aquest llibre, amè i acurat, pertany a aquell tipus d'obra que és escrita i dirigida des de i per un públic anglosaxó. Aquest fet és obvi si es fa un ràpid cop d'ull a la bibliografia, a les referències i als comentaris que hi ha. A nivell geogràfic, aquest treball esdevé bastant micro i focalitzat en unes dinàmiques territorials britàniques molt concretes. Talment amb una nova mirada, que inclogués més diversitat territorial, aquest estudi obtindria més coherència. Des de la lectura no anglosaxona, a voltes esdevé difícil fer la interpretació del discurs que l'autora proposa. Aquest fet es basa, únicament, en la diferent confecció de les polítiques socials, laborals i educatives, així com en la idiosincràsia de la llengua.

Però si d'alguna cosa ens ha de servir la presentació d'aquest estudi, és la d'obrir-nos la ment, invitar-nos a prendre anotacions i animar-nos a dissenyar futurs estudis en aquest àmbit, a la nostra geografia. Ens serà útil, ens serà bo.

Rosa Cerarols

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Rosa.Cerarols@uab.es